

บทที่ 13 สวัสดิการชุมชน

หัวข้อ

1. ความเป็นมาของสวัสดิการชุมชน
 2. ความหมายของสวัสดิการชุมชน
 3. ความสำคัญของสวัสดิการชุมชน
 4. รูปแบบของสวัสดิการชุมชน
 5. หลักสำคัญของสวัสดิการชุมชน
 6. ปัญหาอุปสรรคในการจัดสวัสดิการชุมชน
 7. เงื่อนไขความสำเร็จของการจัดสวัสดิการชุมชน
 8. แนวทางการส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชน
- แบบฝึกหัดท้ายบท

วัตถุประสงค์

หลังจากที่ได้ศึกษาบทที่ 13 แล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญ รูปแบบและหลักสำคัญของสวัสดิการชุมชน
2. อธิบายปัญหาอุปสรรค ตลอดจนเงื่อนไขความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชน
3. อธิบายถึงแนวทางการส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชน

สื่อการสอน

1. เอกสารคำสอน
2. PowerPoint Presentation
3. วิดิทัศน์เกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน

บทที่ 13

สวัสดิการชุมชน

ทรัพยากรมนุษย์จัดว่าเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่ายิ่ง และหากทรัพยากรมนุษย์ของประเทศต่าง ๆ เป็นผู้ที่มิคุณภาพและมีคุณธรรมแล้ว ก็จะสามารถไปสร้างสรรค์สังคมให้มีความอบอุ่น มีความสุข และมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ทำให้เป็นสังคมที่เข้มแข็งได้ ดังนั้นบุคคลจึงควรได้รับบริการขั้นพื้นฐานด้านสวัสดิการสังคมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายผ่านสวัสดิการสังคม เพราะสวัสดิการสังคมเป็นกิจกรรมที่รัฐบาลและเอกชนทุกระดับจัดให้มีขึ้นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อประกันความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน โดยอาศัยผู้ปฏิบัติงานที่มีความรู้จากหลายสาขาอาชีพ ไม่เฉพาะแต่นักสังคมสงเคราะห์เท่านั้น ซึ่งจุดศูนย์กลางของงานสวัสดิการสังคมคือ ประชาชนมุ่งหมายเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีและมีหลักประกันที่ดีงานสวัสดิการสังคมนั้นไม่เพียงแต่จะช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาแก่บุคคลที่ประสบความเดือดร้อนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงมาตรการป้องกันและส่งเสริมสวัสดิการสังคมให้ดีขึ้นด้วยเพราะงานสวัสดิการสังคมถือเป็นส่วนหนึ่งของงานพัฒนาสังคม (วิจิตร ระวิวงศ์, 2532 อ้างถึงใน วิภาวี กฤษณะภูติ, 2551)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากงานสวัสดิการสังคมค่อนข้างที่จะเป็นระบบที่แน่นอนตายตัวที่กำหนดโดยรัฐ จึงทำให้บางครั้งไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึงและตรงต่อความต้องการอันแท้จริงได้โดยเฉพาะในชุมชนต่าง ๆ ที่ค่อนข้างห่างไกลจากศูนย์กลางความช่วยเหลือ และมีความแตกต่างกันซึ่งจะส่งผลให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องของปัญหาและความต้องการ ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดใหม่ในการให้ชุมชนดำเนินการจัดสวัสดิการของตนเองขึ้นมา เป็นที่รู้จักกันว่าเป็น “สวัสดิการชุมชน” (Community Welfare) ซึ่งสวัสดิการชุมชนนั้นเป็นการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจของคนในชุมชน โดยหมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อาจอยู่ในรูปสิ่งของ เงินทอง น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ผลของการจัดสวัสดิการชุมชนชุมชน ที่สำคัญ คือ ก่อให้เกิดรายได้ ลดรายจ่าย เกิดความสัมพันธ์มิตรไมตรีที่ดีขึ้นของคนในชุมชน รู้สึกมั่นคง ภาควุฒิใจ อยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสุข (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2544) สวัสดิการชุมชนที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายซึ่งชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้นตามความต้องการของตน ได้แก่ กองทุนสัจจะกองทุนวันละบาท กองทุนออมทรัพย์ กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุและกองทุนฌาปนกิจกิจสงเคราะห์ เป็นต้น ดังนั้นในบทนี้จึงจะได้นำเสนอประเด็นสำคัญต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องการสวัสดิการชุมชน ได้แก่ ความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญและรูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชน รวมทั้งหลักการและปัญหาอุปสรรค และเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดสวัสดิการชุมชน ตลอดจนแนวทางการส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความเป็นมาของสวัสดิการชุมชน

สุพจน์ ธรรมมา (2554, เว็บไซต์) ได้รวบรวมความเป็นมาของการจัดสวัสดิการชุมชนในประเทศไทยไว้ว่ามีมาช้านานแล้วโดยที่พัฒนาการของสวัสดิการชุมชนมาจากสภาพปัญหาความยากจนของชาวบ้านโดยเฉพาะส่วนใหญ่ที่เป็นเกษตรกรทำให้รัฐบาลหาวิธีการให้ความช่วยเหลือด้วยการจัดหาเงินทุนมาให้กู้และคิดดอกเบี้ยในอัตราต่ำ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติในปลายรัชกาลที่ 5 ได้นำระบบสหกรณ์มาใช้และได้มีการจดทะเบียนตั้งสหกรณ์หาทุนวัดจันทร์ขึ้น โดยเริ่มต้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกเป็นแห่งแรกเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459

ต่อมาในปี พ.ศ. 2517 กรมการพัฒนาชุมชนได้บุกเบิกจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นในชุมชนโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนในชุมชนรู้จักการออมและบริหารจัดการเงินออมแบบรวมหมู่โดยให้ครัวเรือนยึดหลักคุณธรรม 5 ประการ คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบ เห็นอกเห็นใจและไว้วางใจซึ่งกันและกัน (จรัส สุวรรณเวลา, 2549) “กลุ่มออมทรัพย์” ต่าง ๆ ที่ได้จัดตั้งขึ้นในชุมชนนั้นไม่ใช่สถาบันการเงิน แต่เป็นกระบวนการมิติใหม่ที่แสดงถึงความอดออมจากความพยายามของประชาชน เพื่อตั้งทรัพยากรและการบริหารให้มาอยู่ในมือของประชาชน (ศิริพร ยอดกมลศาสตร์, 2544) อย่างไรก็ตามแม้ว่าการออมหุ้นจะโดยภาคประชาชนหรือกลุ่มออมทรัพย์นั้นจะล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด แต่ชาวบ้านก็ได้เห็นความสำคัญยิ่งขึ้นเมื่อครูได้จัด “สวัสดิการเพื่อการศึกษา” ขยายผลกับเด็กนักเรียนและครูกระบวนการสร้างระบบการเงินของตนเองให้เข้มแข็งในชุมชนโดยประชาชนจึงเป็นรูปธรรมขึ้นมาอีกครั้ง

ในปี พ.ศ. 2524 ได้เริ่มก่อตั้ง “สถาบันการเงินชุมชน” ขึ้นโดยความร่วมมือจาก 3 ภาคส่วนด้วยกัน คือ รัฐ ชุมชน และ องค์กรสาธารณประโยชน์ (NGOs) ในการจัดระบบสวัสดิการชุมชน และในระยะต่อมา จึงได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้นและขยายออกไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ดังเช่น ในภาคใต้จะเห็นได้จากการจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้การนำของครูชบ ยอดแก้ว ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา และกลุ่มคลองเปรี๊ยะ ภายใต้การนำของนายอำพร ด้วงปาน (ผู้ก่อตั้งและอธิการบดีคนแรกของมหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไท จ.สงขลา) รวมทั้งกลุ่มออมทรัพย์ตำบลนาหว้า ภายใต้การนำของนายเคล้า แก้วเพชร ในอำเภอเดียวกันทั้งสามกลุ่ม สำหรับในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นผู้นำที่นำความคิดเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชนมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่มี 2 กลุ่มด้วยกัน ซึ่งกลุ่มแรกคือ พัฒนาการ และอีกกลุ่มหนึ่งก็คือ องค์กรสาธารณประโยชน์ (NGOs) เช่น เครือข่ายองค์กรชุมชน “อินแปง” ภายใต้การนำของพ่อเล็ก กุตวงศ์แก้ว ซึ่งมีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ที่ภูพาน จังหวัดสกลนคร พื้นที่อีกบางส่วนอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี กาฬสินธุ์และมุกดาหาร มีจำนวนกว่า 80 ตำบลและเกือบหนึ่งพันหมู่บ้าน รวมทั้งมีสมาชิกมากกว่าหนึ่งแสนคนซึ่งรู้จักกันในนาม “อินแปง มหาวิทยาลัยชีวิตสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน” (LIFE: Learning Institute For Everyone) นอกจากนี้ ยังมี ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤกษ์ พ่อผาย สร้อยสระกลาง พ่อดำเตื่อง ภาชี พ่อมหาอยู่ สุนทรธัย และพ่อเชียง ไทยดี เป็นต้น ส่วนในกรุงเทพฯ นั้นแนวคิดในการจัดสวัสดิการชุมชนจะได้รับความคิดจาก องค์กรสาธารณประโยชน์ (NGOs) เป็นสำคัญเหมือนกัน เช่น เครือข่ายองค์กรเงินผู้มีรายได้น้อยในชุมชนเมือง โดยสำนักงานพัฒนาชุมชน

เมือง (พชม.) หรือในปัจจุบันคือสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ (พอช.) และเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนซึ่งประกอบด้วย เครือข่ายสหกรณ์เครดิตยูเนียนและเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (กรมการพัฒนาชุมชนให้การสนับสนุน) รวมทั้งเครือข่ายสหกรณ์การเกษตร (กรมส่งเสริมสหกรณ์ให้การสนับสนุน) เครือข่ายกลุ่มเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตรให้การสนับสนุน) เครือข่ายกองทุนพัฒนาหมู่บ้านในเขตปฏิรูปที่ดิน (สปก.) ให้การสนับสนุนเครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน (สมาคมนักพัฒนาหมู่บ้านและมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้การสนับสนุน) เครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ โดยพระสุบิน ปณีโต จังหวัดตราดและพระอธิการมนัส ชันติธัมโม จังหวัดจันทบุรี เครือข่ายกลุ่มสัจจกรณ์ โดยมูลนิธิไทยเพื่อการพัฒนา เครือข่ายกองทุนหมุนเวียนที่จัดตั้งโดยองค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและเครือข่ายกลุ่มเยาวชนเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตรให้การสนับสนุน) ทั้งหมดนี้มีการกระจายไปในทุกจังหวัดทั่วประเทศ ซึ่งถ้าปราศจากส่วนหนึ่งส่วนใดแล้วการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ คงจะเติบโตมาถึงทุกวันนี้ไม่ได้

การพัฒนาแนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชนได้เติบโตยิ่งขึ้นเมื่อเกิดภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปี พ.ศ. 2539-2540 ที่รู้จักกันในนาม “วิกฤติต้มยำกุ้ง” ที่ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะประเทศไทยต้องประสบกับวิกฤติเศรษฐกิจ มีผลทำให้กิจการต่าง ๆ ต้องเลิกกิจการไปเป็นจำนวนมาก อีกทั้งแรงงาน จำนวนมากเช่นกันที่ต้องถูกเลิกจ้างและมีสภาพเป็นคนว่างงานและต้องกลับมาอยู่บ้านที่ชนบท ดังนั้นจึงทำให้ภาคประชาสังคมเกิดความสนใจและตื่นตัวในการพึ่งตนเองมากขึ้น และในปี 2541 ได้มีการจัดตั้ง “กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม” (Social Investment Fund หรือ SIF) ขึ้นเพื่อจัดสวัสดิการเร่งด่วนตามข้อเสนอของ “กลุ่มผู้นำภาคประชาสังคม” ภายใต้การนำของ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์ ดร.อัมมาร์ สยามวาลา นายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และดร.อเนก นาคะบุตร รวมทั้งผู้นำทางสังคมอีกหลายท่าน ซึ่งเป็นผู้มีจิตอาสา มีจิตสาธารณะ และมีจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสังคม

อนึ่ง “กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม” หรือที่นิยมเรียกกันว่า “กองทุน SIF” นั้นเป็นกองทุนที่ใช้เงินงบประมาณแผ่นดินที่มีการบริหารเป็นอิสระภายใต้ข้อตกลงร่วมกันระหว่างธนาคารโลก กระทรวงการคลังและธนาคารออมสิน ภายใต้แนวคิดหลักในการใช้ความเอื้ออาทรและโปร่งใส โดยใช้งบประมาณเป็นเครื่องมือในการเชื่อมร้อยคนที่มีจิตสำนึกสาธารณะ มีใจอาสาสมัครกำลังในการแก้ไขปัญหาวิกฤติชาติ ใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสื่อในการเสริมสร้างและก่อให้เกิดความเจริญงอกงามเพิ่มขยายทุนทางสังคม อันได้แก่ ความดี ความงาม การอยู่เย็นเป็นสุขอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2550) ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า จากการที่กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) นั้นได้ให้การสนับสนุนการจัดสวัสดิการเร่งด่วนเพื่อผู้ยากลำบากในช่วงปี พ.ศ. 2542 – 2543 มีผลทำให้การจัดสวัสดิการชุมชนได้เติบโตมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดเครือข่ายชุมชนที่มาร่วมกันจัดสวัสดิการผู้ยากลำบากโดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ร่วมกันกำหนดความความหมายว่า

ใครคือผู้ยากลำบาก มีการจัดทำข้อมูล กลั่นกรองพิจารณาการให้ความช่วยเหลือโดยชุมชน ทำให้เกิดเครือข่ายในการจัดสวัสดิการประมาณ 500 เครือข่าย สามารถดูแลกลุ่มเป้าหมายผู้ยากลำบากในรอบแรกได้ 538,414 ราย ทั้งในส่วนของผู้สูงอายุ ผู้ติดเชื้อเอชไอวี คนพิการ เด็กและผู้ยากไร้ เป็นต้น ใช้งบประมาณ 2,017 ล้านบาท ซึ่งใช้ทั้งเป็นงบสงเคราะห์ช่วยเหลือแบบให้เปล่า จัดเป็นกองทุนหมุนเวียน และกองทุนสมทบกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีอยู่เดิม หลังจากที่ได้ดำเนินการไปแล้วมีเงินทุนที่ยังคงหมุนเวียนอยู่ในชุมชนประมาณ 700 ล้านบาท

ในปัจจุบันนี้ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2554) ได้สะท้อนให้เห็นว่าการจัดสวัสดิการชุมชนได้มีการดำเนินการเป็นระบบและถูกต้องมากยิ่งขึ้นเพราะได้มีการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 ของสำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งมีการปรับปรุงแก้ไขโดยพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550 ตามข้อเสนอของภาคประชาชนที่ดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการชุมชนให้รองรับการเป็นองค์กรสวัสดิการชุมชนและการส่งเสริมองค์กรสวัสดิการชุมชนและการดำเนินงานตามนโยบายรัฐบาลของคณะกรรมการส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ต่างมีบทบาทในการขับเคลื่อนงานการจัดสวัสดิการชุมชนโดยเฉพาะสำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณแก่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนในการส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชนตามกฎหมายส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมเป็นเงิน 200 ล้านบาท ในปีงบประมาณ 2550 และโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนที่ผลักดันโดยคณะกรรมการส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในปีงบประมาณ 2553 จำนวน 727.3 ล้านบาท

2. ความหมายของสวัสดิการชุมชน

สำหรับความหมายของสวัสดิการชุมชนนั้นได้มีองค์กรและนักวิชาการต่างก็ได้นิยามความหมายของสวัสดิการชุมชนไว้คล้ายคลึงกัน เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (อ้างถึงใน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ , 2548) ได้ให้ความหมายสวัสดิการชุมชนว่า หมายถึง การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน หมายรวมถึง ทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในรูปแบบของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น กองทุนสัจจะออมทรัพย์ กองทุนออมวันละบาท กองทุนสวัสดิการผู้นำชุมชน กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น

เสรี พงศ์พิศ (2547) ได้อธิบายไว้ว่า สวัสดิการชุมชนเป็นกิจกรรมหรือระบบที่ชุมชนร่วมกันคิดขึ้นและร่วมกันจัดการเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตความเป็นอยู่ในวันนี้และวันหน้า การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การบ่งปันซึ่งกันและกัน สงเคราะห์เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของผู้ด้อยโอกาสแบบให้เปล่า โดยไม่หวังผลตอบแทนกลับคืนในช่วงสภาวะการณ์ที่คับขัน ตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย การศึกษา สุขภาพถือเป็นการช่วยเหลือการลงทุนต่อชีวิต

สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ (2547) ได้ให้ความหมายของสวัสดิการชุมชนไว้ 2 ความหมายด้วยกันคือ ความหมายแรกนั้นหมายถึงเป็นของสาธารณะส่วนรวม เช่น สระของชุมชน บ่อน้ำดื่ม ที่อ่านหนังสือพิมพ์ของชุมชน ผู้ด้อยโอกาส เช่น ผู้พิการ คนชรา คนยากจน เด็ก สตรี และผู้ด้อยโอกาสควรได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐและเอกชน ความหมายอีกความหมายคือ เป็นการจัดสรรทรัพยากรให้กับชุมชนโดยรวมหรือบุคคลที่ด้อยโอกาสในชุมชน เช่น ทุนการศึกษาแก่คนยากจน การรักษาพยาบาลฟรี เงินทุนประกอบอาชีพ การจัดสรรทรัพยากรดังกล่าวเป็นหน้าที่ของภาครัฐ องค์กรการกุศลหรือชุมชนเป็นผู้จัดสรรเองก็ได้ เช่นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจัดสรรเงินปันผลจากผลกำไรมาจัดสวัสดิการเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียน ค่าฝึกอาชีพคนชราและคนยากจน เป็นต้น

จากความหมายของสวัสดิการชุมชนที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า สวัสดิการชุมชนนั้นเป็นการใช้ทุนในชุมชนเป็นเครื่องมือที่คนในชุมชนใช้ในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งการช่วยเหลือนั้นมีได้มีเพียงในรูปแบบของเงินเท่านั้น แต่อาจจะเป็นรูปแบบของน้ำใจ ค่าปรึกษาหารือหรือการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน และเป็นการช่วยเหลือทุกคนในชุมชน ในทุกวิถีทางของชีวิตคือตั้งแต่เกิดจนตายโดยไม่หวังกำไรหรือผลตอบแทนและคนในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการนี้ อีกทั้งยังบริหารจัดการกิจกรรมกันเองทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน อนึ่ง สวัสดิการชุมชนนั้น แม้จะมีความแตกต่างจากสวัสดิการสังคมตรงที่เป็นไปในลักษณะที่ให้ชุมชนใช้ทุนชุมชนและดูแลจัดการกันเอง แต่หากพิจารณาในเชิงเป้าหมายแล้ว ปัทมาวดี โพนบุญกุล ชูชุกิ (2552) ได้อธิบายว่า สวัสดิการทั้งสองประเภทนี้ล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายเดียวกัน นั่นก็คือมุ่งเน้นสู่ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนหรือคนในชุมชนนั่นเอง

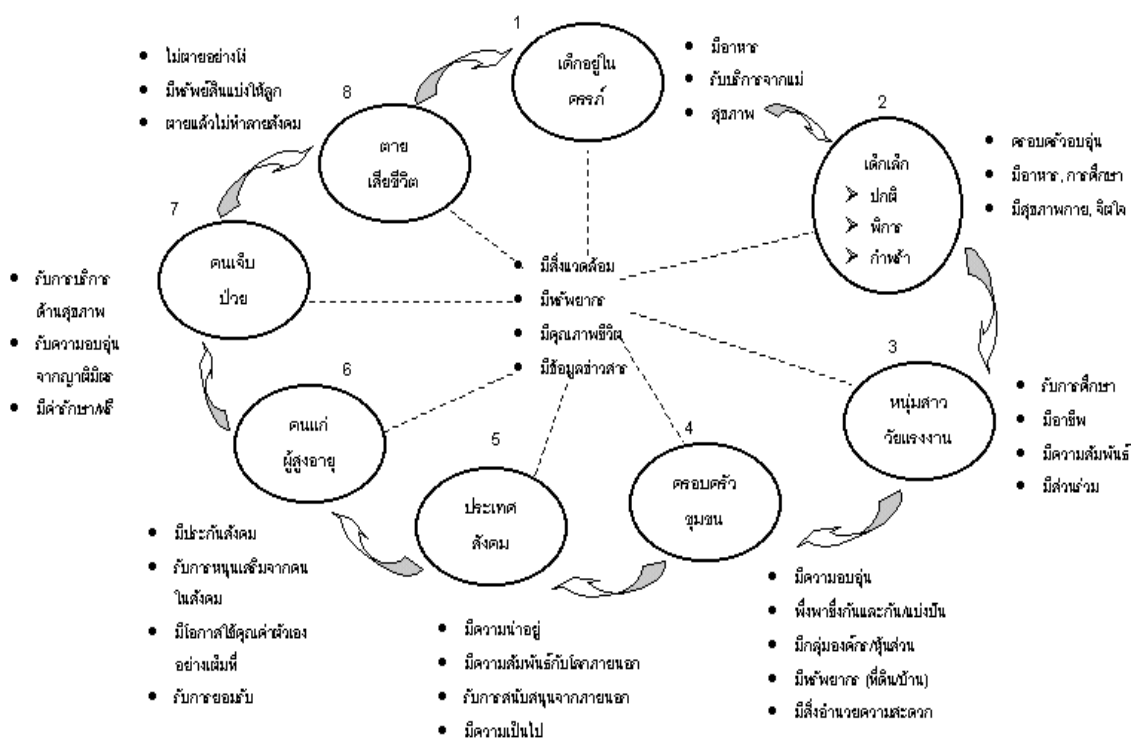
3. ความสำคัญของสวัสดิการชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2550) ได้อธิบายถึง ความสำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชนว่า เป็นการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นกลับมาเป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารกองทุนสวัสดิการได้ด้วยตนเอง เป็นกองทุนสามารถให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทุกเพศ ทุกวัยในชุมชน ทำให้เกิดความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของคนในชุมชนท้องถิ่น และเป็นเครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกและคุณธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นด้วย

ชินชัย ชี้เจริญ (2554, เว็บไซต์) ได้อธิบายถึงความสำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชนประการแรกก็คือ การจัดสวัสดิการชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการจัดสวัสดิการสังคม เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการกระแสรองหรือทางเลือกที่ดำเนินการโดยประชาชนเอง จึงสามารถดำเนินการได้ไม่ว่ารัฐบาลจะดำเนินนโยบายสวัสดิการสังคมตามแนวคิดใดก็ตาม รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนมีทั้งรูปแบบธรรมชาติและรูปแบบที่มีการจัดการ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2553, เว็บไซต์) ได้อธิบายถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการจัดสวัสดิการชุมชนซึ่งผู้ที่ได้รับประโยชน์นั้นก็คือ คนทุกคนในชุมชนและสังคม โดย

ผู้ด้อยโอกาสจะได้รับการช่วยเหลือให้มีโอกาส มีส่วนร่วมและสามารถเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับอย่างมีศักดิ์ศรี ผู้ที่อยู่ในภาวะปกติได้รับการป้องกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล มีส่วนร่วมคิดร่วมทำ และสำหรับผู้ที่มีความพร้อมทางการเงินก็จะได้รับความอบอุ่น น่าใจไมตรีในการมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ทุนสนับสนุน อีกทั้งสวัสดิการชุมชนยังให้การดูแลคนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย ดังภาพที่ 13.1

ภาพที่ 13.1: สวัสดิการชุมชนกับวัฏจักรชีวิต (เกิด - ตาย)

4. รูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2553, เว็บไซต์) ได้อธิบายถึงรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนว่ามี 8 รูปแบบด้วยกันโดยพิจารณาจากฐานการจัดสวัสดิการชุมชนที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่ 1) การจัดสวัสดิการชุมชนจากฐานองค์กรการเงินชุมชน 2) การจัดสวัสดิการชุมชนจากฐานการผลิตและวิสาหกิจชุมชน 3) การจัดสวัสดิการชุมชนจากฐานการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) การจัดสวัสดิการชุมชนจากฐานความเชื่อ อุดมการณ์หรือศาสนา 5) การจัดสวัสดิการโดยฐานชุมชนเมือง 6) การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยผู้สูงอายุและ 7) การจัดสวัสดิการผู้นำชุมชน โดยมี พรรรถทิพย์ เพชรมาก (2547) ได้อธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมถึงการจัดสวัสดิการจากฐานต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

4.1 การจัดสวัสดิการชุมชนจากฐานองค์กรการเงินชุมชน

รูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนจากฐานองค์กรการเงินชุมชนหรือกลุ่มออมทรัพย์นั้นนับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดสวัสดิการชุมชนเพราะการที่ชุมชนมีกองทุนหรือมีเงินออมเป็นของตนเองจะทำให้

ชุมชนสามารถริเริ่มคิดรูปแบบการจัดสวัสดิการของตนเองได้หลากหลายรูปแบบรวมทั้งสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนนั้น ๆ หนึ่ง องค์การการเงินชุมชนบางประเภทนั้นมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งเพื่อสร้างสวัสดิการโดยเฉพาะ เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์และสหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นต้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า “เป็นการใช้เงินเป็นเครื่องมือเพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย คือสวัสดิการชุมชน ” ต่อมาได้มีองค์กรทางการเงินอื่น ๆ ได้หันมาให้ความสำคัญกับการจัดสวัสดิการชุมชนมากขึ้นได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ธนาคารหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนเมือง เป็นต้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การจัดสวัสดิการจากฐานองค์กรการเงินชุมชนนั้นเป็นการจัดสวัสดิการในรูปแบบการออมเพื่อให้เกิดแหล่งเงินทุนหมุนเวียนและจัดสรรผลกำไร/เงินที่สะสมเพื่อเป็นสวัสดิการแก่สมาชิกในชุมชนซึ่งนับว่าเป็นการสร้างวินัยในการออมเพื่อให้ได้สวัสดิการ

หนึ่ง พรรณทิพย์ เพชรมาก (2547) ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงจุดแข็งซึ่งเป็นข้อดีของการจัดสวัสดิการชุมชนจากฐานองค์กรการเงินชุมชนหรือกลุ่มออมทรัพย์ ได้แก่

1) การจัดสวัสดิการชุมชนรูปแบบนี้เป็นลักษณะของการที่มีฐานการเงินเป็นของตนเองซึ่งมีผลทำให้สามารถวิเคราะห์ระบบการจัดสวัสดิการได้ตรงตามปัญหาและความต้องการของชุมชน อีกทั้งสามารถจัดการเองได้โดยใช้วงเงินที่มีอยู่โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือขึ้นอยู่กับแหล่งเงินทุนภายนอกต่าง ๆ เช่น เงินทุนของภาครัฐ แต่หากรัฐจะจ่ายเงินสมทบเพื่อให้สามารถขยายการช่วยเหลือหรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้กว้างขึ้นและเร็วขึ้นก็สามารถทำได้เช่นกัน

2) ข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น ข้อมูลพื้นฐานด้าน ประชากร เศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกกลุ่มนั้นเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วเพราะคนในชุมชนรู้จักกันหมด ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องมีการพิสูจน์ใด ๆ ว่าครัวเรือนไหนลำบากจน ครัวเรือนไหนมีใครเจ็บป่วยและเป็นอะไร เพราะทุกอย่างเป็นที่ประจักษ์อยู่แล้ว ไม่ต้องมีการรอกเอกสารต่าง ๆ ผ่านขั้นตอนที่ซับซ้อนมากมายเพื่อขอรับการช่วยเหลือ ดังนั้น การให้การช่วยเหลือจึงประหยัด รวดเร็วและสามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างแท้จริง

3) กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ได้ตั้งขึ้นนั้นมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมได้ตลอดเวลา กล่าวคือ ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกได้ร่วมกันบัญญัติขึ้นมานั้นมีลักษณะหรือเงื่อนไขของการจ่ายที่ค่อนข้างง่าย คล่องตัว สามารถปรับเปลี่ยนได้ทุกปี ในกรณีที่ต้องการจะเพิ่มหรือลดวงเงินหรือเพิ่มประเภทของสวัสดิการ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน อีกทั้งหากต้องการที่จะให้การช่วยเหลือชุมชนเป็นกรณีพิเศษ เช่น กรณีเกิดภัยธรรมชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะป็นน้ำท่วมหรือแผ่นดินไหวก็สามารถทำได้

4) การใช้สวัสดิการเป็นแรงจูงใจในการออมทรัพย์นั้นนับว่าเป็นแนวคิดที่ดี เพราะนอกจากจะเป็นการใช้การออมทรัพย์อย่างสม่ำเสมอเป็นเงื่อนไขในการรับสวัสดิการแล้วยังทำให้เป็นการใช้สวัสดิการในการจูงใจให้คนในชุมชนลดเลิกอบายมุข ขยันทำมาหากิน มีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งยังเป็นการใช้สวัสดิการที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองอีกด้วย

4.2 การจัดสวัสดิการจากฐานการผลิตและวิสาหกิจชุมชน

จากพื้นฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำมาหากิน เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ งานหัตถกรรม ทอผ้าและการแปรรูปอาหาร เป็นต้นประกอบกับการได้มีโอกาสไปดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนับสนุนส่งเสริมของหน่วยงานรวมทั้งกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ทำให้ชุมชนหลายแห่งสามารถจัดสวัสดิการจากฐานการผลิตภายในชุมชนได้อย่างหลากหลาย

การจัดสวัสดิการชุมชนจากฐานการผลิตและวิสาหกิจชุมชน จึงเป็นสวัสดิการที่ได้จากกิจกรรมที่ทำให้เกิดการลดรายจ่ายภายในครอบครัวโดยการ “ทำเอง ใช้เอง” การเพิ่มมูลค่าของผลผลิตโดยใช้ “ทุนชุมชน” โดยเฉพาะแรงงานในชุมชนทำให้สามารถอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวชุมชนได้ โดยไม่ต้องแยกย้ายไปทำงานที่อื่น การใช้วัตถุดิบหรือทรัพยากรในชุมชนหรือ “ทุนทางชีวภาพ” ทำให้เกิดการดูแลรักษาทรัพยากรที่เป็นฐานทุนที่สำคัญในชุมชน รวมทั้งการผลิตที่เน้นการดูแลสุขภาพแวดล้อมทำให้เกิดผลดีต่อสุขภาพครอบครัวและชุมชน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การจัดสวัสดิการจากฐานการผลิตและวิสาหกิจชุมชนนั้นเป็นการจัดสวัสดิการในรูปแบบการลดการพึ่งพาจากภายนอก เพิ่มมูลค่าการผลิต ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพ ใช้ผลกำไรและการลดรายจ่ายมาเป็นสวัสดิการ เช่น กองทุนสวัสดิการโรงเรียนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนั่นเอง

4.3 การจัดสวัสดิการจากฐานการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนว่ามีมากมายทั้งแหล่งน้ำ ป่าไม้ และทุ่งนา โดยเฉพาะป่าไม้ หรือป่าชุมชนเปรียบเสมือน “ซูเปอร์มาร์เก็ต” ของชุมชนที่คนในชุมชนสามารถใช้เป็น “ทุนของชีวิต” ในแง่การสร้างหลักประกันให้เกิดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นฐานปัจจัย 4 ของชุมชน เป็นทั้งที่อยู่อาศัย เป็นอาหาร ยาสมุนไพรรักษาโรค ทรัพยากร และสามารถใช้ได้ตราบนานเท่านาน หากรู้จักดูแล รักษาและเก็บเกี่ยวผลผลิตอย่างชาญฉลาด ซึ่งหากทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เหล่านั้นถูกทำลายก็จะทำให้ชุมชนขาดสวัสดิการที่สามารถหาได้ในชุมชน ดังนั้นจึงได้มีชุมชนหลายชุมชนที่ได้เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวและได้หันมาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ความอุดมสมบูรณ์กลับคืน มีผลทำให้ชุมชนมีแหล่งอาหารที่มั่นคง สามารถลดรายจ่ายและสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นได้

ในการจัดสวัสดิการในรูปแบบนี้นั้นมักจะมีลักษณะที่ถูกล้อมรวมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในส่วนของวัฒนธรรมชุมชนทั้งในแง่ของระบบคุณค่า ภูมิปัญญา อำนาจในการจัดการโดยองค์กรชุมชน การนำพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาใช้ในการดูแลรักษาทรัพยากร การสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาและใช้สอยทรัพยากรร่วมกัน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การจัดสวัสดิการจากฐานการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นการจัดสวัสดิการโดยชุมชนเป็นผู้จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อเป็นการใช้สอยอย่างชาญฉลาด ลดรายจ่าย สร้างรายได้ มีการอนุรักษ์ รวมทั้งเป็นกองทุนที่จะกลับคืนมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนต่อไป เช่น สหกรณ์ยาสมุนไพร กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และกลุ่มป่าชุมชน

4.4 การจัดสวัสดิการจากฐานความเชื่อ อุดมการณ์หรือศาสนา

ศาสนาเป็นคำสั่งสอนที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนให้มีการประพฤติปฏิบัติที่ดีถูกต้อง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนอื่นในสังคม ซึ่งคนแต่ละคนที่เกิดมานั้นต่างก็มีการยึดถือคำสั่งสอนของศาสนาต่าง ๆ เป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันออกไป บางคนนับถือศาสนาพุทธ บางคนก็นับถือศาสนาคริสต์หรืออิสลาม แต่ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม คำสั่งสอนของแต่ละศาสนาก็ล้วนแล้วแต่สอนให้คนประพฤติ ปฏิบัติดี ดังนั้นจึงได้มีชุมชนหลายแห่งที่ได้ฟื้นฟูแนวคำสอนและแนวปฏิบัติตามหลักศาสนาต่าง ๆ รวมทั้งความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ในอดีตมาใช้เป็นรากฐานการจัดสวัสดิการชุมชน โดยใช้หลักศาสนามาช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชน ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม เป็นฐานด้านการจัดสวัสดิการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจอีกทั้งผู้นำทางศาสนาต่าง ๆ นั้น ไม่ว่าจะเป็นพระในศาสนาพุทธหรือเป็นบาทหลวงในศาสนาคริสต์หรือเป็นโต๊ะอิหม่ามในศาสนาอิสลามก็ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีเมตตาธรรม ดังเช่น การจัดสวัสดิการชุมชนโดยฐานศาสนาพุทธ กล่าวคือประชากรไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธซึ่งก็มีคำสอนหลายประการจากศาสนาพุทธที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น การทำบุญทำทาน หรือหลักพรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา) ควบคู่กับคำสอนของพระภิกษุ ได้มีบทบาทในการจัดสวัสดิการชุมชนพื้นฐานของศาสนาพุทธด้วยรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การสงเคราะห์ช่วยเหลือเด็กกำพร้า การดูแลผู้ป่วยติดเตียงเอดส์ ผู้ติดยาเสพติดและการนำเครื่องมือทางโลกต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้กับการจัดสวัสดิการชุมชนอีกด้วย

สำหรับการจัดสวัสดิการชุมชนโดยฐานศาสนาอิสลามนั้น อาจกล่าวได้ว่าศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่ได้กำหนดวิธีปฏิบัติและแนวทางการดำรงชีวิตของมุสลิมไว้ครอบคลุมในทุกเรื่อง และบทบัญญัติสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงสวัสดิการชุมชนอย่างชัดเจนได้แก่ บทบัญญัติ “ชะกาต” ซึ่ง วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี (2554, เว็บไซต์) ได้อธิบายไว้ว่า ชะกาต (อาหรับ : **صَكَاة** IPA: [zækæːh] นั้นเป็นทานประจำปี หมายถึง ทรัพย์สินส่วนเกินจำนวนหนึ่ง ซึ่งมุสลิมต้องจ่ายให้แก่ผู้ที่มีสิทธิได้รับ 8 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ 1) คนขัดสน ที่รายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย 2) คนยากจน ที่ไม่มีทรัพย์สินและไม่มีรายได้ 3) เจ้าหน้าที่ดูแลชะกาต 4) มุอัลลัฟ คนต่างศาสนาที่เป็นมิตรกับชาวมุสลิม 5) ไร่นาและไร่เชลยศึก 6) คนติดหนี้ 7) ในหนทางของอัลลอฮ์ เช่นสร้างโรงเรียน โรงพยาบาลและ 8) คนเดินทาง ผู้พลัดถิ่น เช่นนักศึกษาผู้เดินทางไปศึกษาต่างถิ่นเมื่อครบรอบปี ถ้ามุสลิมคนใดมีทรัพย์สิน เงินทอง สินค้าที่เหลือในรอบปีแล้วไม่ทำการบริจาค ผู้นั้นก็กลายเป็นผู้หนึ่งที่ทำผิดบัญญัติของอิสลาม และยังถือเป็นการผิดกฎหมายในบางประเทศที่ใช้กฎหมายอิสลาม ในประเทศไทยมุสลิมจำเป็นต้องจ่ายทั้งชะกาตและฟาซี

สยามเซาท์ดอทคอม (2554, เว็บไซต์) ได้แบ่งชะกาต ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. **ชะกาตฟิตเราะฮ์** คือ ชะกาตที่มุสลิมที่สามารถจะเลี้ยงตัวได้ต้องจ่ายให้แก่ คนยากคนจนหรือคนอนาถา ในเดือนรอมฎอนอันเป็นเดือนถือศีลอด โดยจ่ายเป็นอาหารหลักที่คนในท้องถิ่นกินกันเป็นประจำ ซึ่งได้แก่ ข้าวสารประมาณ 3 ลิตร (หรืออาจให้เป็นเงินที่มีมูลค่าเท่ากับข้าวสารจำนวนดังกล่าว) สำหรับผู้ที่ป็นหัวหน้าครอบครัวนั้นจะต้องรับผิดชอบการจ่ายชะกาตฟิตเราะฮ์ ฮันนัแทนสมาชิกในครอบครัว

การจ่ายชะกาดพิตราระฮุ นี้มีความสำคัญถึงขนาดที่ว่าหากใครถือศีลอดแล้วไม่ จ่ายชะกาดพิตราระฮุ อัลลอฮ์ก็จะยังไม่รับการถือศีลอดของเขา

2. ชะกาดมาลหรือชะกาดทรัพย์สิน เป็นชะกาดที่จ่ายจากทรัพย์สินที่สะสมไว้หลังจากการใช้จ่ายครบรอบปีแล้ว ในอัตราที่ต่างกันตามประเภทของทรัพย์สิน ตั้งแต่ร้อยละ 2.5 ขึ้นไป

4.5 การจัดสวัสดิการโดยฐานชุมชนเมือง

แม้ว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองจะได้รับสวัสดิการจากแหล่งต่างๆ ทั้งจากรัฐและเอกชน แต่มีชุมชนเมืองอีกส่วนหนึ่งที่เป็นชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัดที่ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนค่อนข้างจะใกล้ชิดและจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สวัสดิการที่สำคัญของชาวชุมชนแออัดคือเรื่องบ้าน ซึ่งเป็นทั้งที่ทำกินและที่อยู่อาศัย การที่คนในชุมชนแออัดมีความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยก็เป็นการขาดสวัสดิการที่เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ ดังนั้นชาวชุมชนแออัดจึงได้พยายามหาทางจัดสวัสดิการชุมชนในมิติต่าง ๆ เช่น การพัฒนาสภาพแวดล้อมและการจัดการขยะโดยชุมชนและการพัฒนาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคง เป็นต้น

4.6 การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยผู้สูงอายุ

การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยภาครัฐในปัจจุบันมีบริการหลัก ๆ ได้แก่ บริการสงเคราะห์คนชรา บริการเบี้ยยังชีพ ซึ่งการจัดบริการดังกล่าวต้องใช้งบประมาณจำนวนมากแต่ก็ยังไม่ทั่วถึงต่อจำนวนผู้สูงอายุที่มีเพิ่มมากขึ้น การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุเป็นการร่วมมือระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันเอง ผู้สูงอายุกับองค์กรชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้สูงอายุที่ยากไร้ได้รับการดูแล มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

รูปแบบการดำเนินการกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุมี 4 รูปแบบดังนี้

1. จัดตั้งเป็นกองทุนหมุนเวียน โดยการระดมทุนสมทบกองทุนด้วยการออมของสมาชิกที่เป็นบุคคลและองค์กร ทำให้มีทุนสมทบเข้ากองทุนหมุนเวียนเพิ่มมากขึ้น

2. แปรลงทุนเป็นทรัพย์สิน มี 2 รูปแบบคือ 1) แปรลงทุนเป็นทรัพย์สินที่เป็นรูปธรรม เช่น ภาคใต้ ซื่อสวนยาง สวนปาล์ม และ 2) แปรลงทุนเป็นทรัพย์สินทางปัญญาเช่น ภาคกลางที่จังหวัดอ่างทอง จัดสร้างสวนสมุนไพรเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมพืชพรรณสมุนไพร

3. ลงทุนทำวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ ลงทุนร่วมกับองค์กรชุมชนทำธุรกิจการเงิน เช่น ร้านค้าชุมชน หรือการค้าขายข้าวสาร เป็นต้น

4. จัดตั้งกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ เช่น ภาคเหนือที่จังหวัดลำปาง โดยนำกองทุนทั้งหมดกระจายไปตามอำเภอต่างๆ และให้จัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุระดับอำเภอ ขณะเดียวกันได้มีการออมเพื่อสวัสดิการวันละบาท

4.7 การจัดสวัสดิการผู้นำชุมชน

การปฏิบัติงานของผู้นำชุมชนต้องมีการประสานติดต่อ และต้องมีการเดินทางอยู่ตลอดเวลาเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ผู้นำชุมชนต้องเสียสละเวลาในการทำมาหาเลี้ยงชีพตลอดจนกำลังทรัพย์ส่วนตัว

เพื่อการหนุนเสริมความเข้มแข็งให้แก่เครือข่ายองค์กรชุมชน เมื่อผู้นำประสบปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาทรัพย์สิน ปัญหาสุขภาพ ประสบอุบัติเหตุ ตลอดจนบางรายเสียชีวิตจากการเดินทางในขณะปฏิบัติหน้าที่ แต่ผู้นำกลับไม่มีหลักประกันใด ๆ ที่จะช่วยคุ้มครอง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนและแกนนำชุมชน จึงได้ร่วมกันคิดสร้างระบบการจัดสวัสดิการผู้นำ เพื่อให้ผู้นำได้เกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในการปฏิบัติงาน จึงได้มีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการผู้นำขบวนการองค์กรชุมชน ซึ่งเงินกองทุนได้มาจากการที่ผู้นำร่วมสมทบเพียงวันละหนึ่งบาทต่อคน ผู้ร่วมสมทบถือเป็นสมาชิกของกองทุน และจะได้รับสิทธิประโยชน์ทั้งหมด และเงินสมทบทั้งหมดของสมาชิกในแต่ละจังหวัดรวมกันเป็น “เงินกองทุนของแต่ละจังหวัด” ซึ่งจะมีการวางระบบเชื่อมโยงการทำงานเป็นระดับภาคและระดับประเทศ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จะได้จำแนกรูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนตามฐานต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น แต่ก็ได้นำนักวิชาการหลายท่านเช่นกันที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชนหรือการจัดสวัสดิการโดยภาคประชาชนและได้มีการจำแนกรูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีความคล้ายคลึงกับรูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้จำแนกไว้โดยได้ใช้ฐานของการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นเกณฑ์ในการจำแนก ดังเช่นจากงานวิจัยของประภาส ปันตบแต่ง , สุภา ใยเมืองและบัญชา แก้วส่อง (ม.ป.พ.) (อ้างถึงใน อภิญา เวชชัยและศิริพร ยอดกมลศาสตร์ , 2547) ได้จำแนกรูปแบบการจัดสวัสดิการโดยแบ่งออกเป็น 3 ฐานด้วยกัน คือ ฐานทรัพยากร ฐานวัฒนธรรมชุมชนและฐานงานพัฒนาซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) การจัดสวัสดิการจากฐานทรัพยากร

การจัดสวัสดิการจากฐานทรัพยากรนั้นเป็นการจัดสวัสดิการเพื่อทุกคน เน้นการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหาร ซึ่งสำหรับบางรายหรือบางพื้นที่อาจใช้เป็นแหล่งรายได้และวัตถุดิบไปพร้อม ๆ กัน การจัดสวัสดิการที่สำคัญสำหรับแหล่งนี้คือ

- การใช้ประโยชน์จากป่าสาธารณะด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร เช่น หาเห็ด หาปลา หาหน่อไม้และหาพืชผักเพื่อการบริโภค เป็นต้น เพื่อสร้างรายได้ เช่น การเก็บของที่ได้จากป่า (หน่อไม้และเห็ด) มาขาย เพื่อเป็นแหล่งวัตถุดิบสำคัญที่นำมาใช้เป็นปัจจัยการผลิต เช่น การใช้ไม้ไผ่จากป่าทำเครื่องจักรสาน การใช้วัตถุดิบจากป่าทำไม้กวาด หรือการเก็บไม้มาเผาถ่าน เป็นต้น เพื่อใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์

- การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร เช่น ใช้ดื่ม ใช้ทำการเกษตร (เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์) หาปลา เพื่อสร้างรายได้ เช่น จับปลาขาย เพื่อเป็นแหล่งวัตถุดิบสำคัญที่นำมาใช้เป็นปัจจัยการผลิต เช่น ใช้กระจูดที่ทำได้จากแหล่งน้ำมาทอเสื่อเพื่อใช้เองและขาย

- การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล เพื่อสร้างสวัสดิการความมั่นคงทางอาหารและรายได้โดยเฉพาะชาวประมง

- **การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนบุคคล (ของผู้อื่น)** เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร เป็นการใช้ทรัพยากรที่ตั้งอยู่บนแนวคิดของสังคมรวมหมู่ เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนในชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมชนบทไทย เช่นชาวบ้านที่ไม่ได้เลี้ยงปลา ก็ไปจับปลาในพื้นที่นาของคนอื่น หรือหากต้องการผักจากที่ไร่หรือที่นาของผู้อื่นก็สามารถไปเก็บกินได้ เป็นต้น

2) การจัดสวัสดิการจากฐานวัฒนธรรม

การจัดสวัสดิการจากฐานวัฒนธรรมได้แก่ การเกื้อกูลของครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ การเกื้อกูลของระบบอุปถัมภ์และการจัดการของศาสนสถาน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

- **การเกื้อกูลของครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ** อาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยนั้นเป็นสังคมที่มีระบบครอบครัวและระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมสังคมชนบทที่มีความใกล้ชิดกันเป็นอย่างดีของคนในชุมชนที่โดยส่วนใหญ่มักจะมี ความผูกพันกันเป็นเครือญาติกันและรู้จักกันหมดทั้งชุมชนเดียวกันและชุมชนใกล้เคียง ดังนั้นการจัดสวัสดิการจากฐานวัฒนธรรมที่มาจาก การเกื้อกูลของครอบครัวและกลุ่มเครือญาติจึงเป็นสวัสดิการพื้นฐานที่มีอยู่ในทุกครอบครัวและชุมชน เช่น การส่งข้าวปลาอาหารให้แก่ลูกหลานที่ไปทำงานรับจ้างในเมืองซึ่งเป็นภาพที่เจนาตาทุกครั้งที่มีวันหยุดยาว เช่น ในช่วงสงกรานต์ที่ลูกหลานเดินทางกลับจากการไปขายแรงงานที่กรุงเทพฯและเดินทางกลับด้วยกระสอบข้าวไปโต การขายผลผลิตทางการเกษตรเพื่อช่วยเป็นค่าเดินทางสำหรับลูกหลานที่กลับไปทำงานหรือการขายที่ดินเพื่อเป็นค่าเล่าเรียนลูก หรือการนำที่ดินไปจำนำเพื่อนำเงินไปค้ำประกันสามีที่จะเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ นอกจากนี้ จากงานวิจัยของวิภาวี กฤษณะภูติ (2554) ยังพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นอำเภอที่มีชื่อเสียงในเรื่องการทอผ้าไหมมัดหมี่ ที่มักจะทอผ้าไหมเก็บไว้และนำไปขายเพื่อเป็นค่าเล่าเรียนให้ลูกหลาน หรือเพื่อเป็นค่ารักษาพยาบาลให้พ่อแม่หรือเพื่อการต่าง ๆ ที่สมาชิกในครอบครัวต้องการ

- **การเกื้อกูลของระบบอุปถัมภ์** กล่าวคือ ระบบอุปถัมภ์ (Patronage System) เป็นระบบที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตหรือตั้งแต่ในสมัยกรุงสุโขทัยที่ได้มีระบบไพร่ประเภทต่าง ๆ ที่ต้องมีการส่งเครื่องบรรณาการหรือ “ส่วย” เพื่อแสดงความจงรักภักดีจากเมืองประเทศราชหรือการส่งส่วยเพื่อแทนการเข้าทำงานของไพร่ เป็นต้น ต่อมาระบบอุปถัมภ์นี้ก็ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบต่าง ๆ ในสังคมไทยจนอาจกล่าวได้ว่าเป็น “รากเหง้า” ของสังคมไทยก็ว่าได้ ซึ่งในปัจจุบันระบบอุปถัมภ์นี้ใช้ในเชิงการแลกเปลี่ยนหรือตอบแทนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันโดยมีการประทะสังสรรค์ของคนสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง การแลกเปลี่ยนมีจำเป็นต้องเป็นเรื่องของเงินทองหรือสิ่งของเสมอไป แต่อาจจะเป็นผลประโยชน์ต่าง ๆ ก็ได้ซึ่งเกื้อกูลทำให้คนในสังคมไทยอยู่ร่วมกันได้ (Grisanaputi, W., 2005) ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงรูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนจากฐานวัฒนธรรมที่ใช้ระบบเกื้อกูลของระบบอุปถัมภ์ก็จะเห็นได้ว่า สามารถนำมาใช้ในเรื่องของการสร้างความมั่นคงทางอาหารได้ เช่น เกษตรกรที่ไรที่ดินทำกินเป็นของตนเอง แต่ก็สามารถใช้ที่ดินทำกินของเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนได้ และแบ่งผลผลิตให้กับเจ้าของที่ดินหลังจากที่ได้เก็บเกี่ยว หรือการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัวและควาย ให้และเมื่อสัตว์ออกลูกก็

แบ่งลูกกัน หรือการแลกแรงงานซึ่งเป็นการทำงานแลกกับปัจจัยการดำรงชีวิต นอกจากนี้ รูปแบบการจัดสวัสดิการบนฐานวัฒนธรรมนี้ยังรวมถึงการมีความสัมพันธ์ส่วนตัวอีกด้วย เช่น การช่วยเมื่อมีเวลาบุญ ประเพณีต่าง ๆ หรือการร่วมงานมงคลและงานอวมงคลต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นการก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางจิตใจระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับการอุปถัมภ์ และจะนำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมในอนาคตในที่สุด

- **การจัดการของศาสนสถาน** เป็นแหล่งการจัดสวัสดิการที่สำคัญของชุมชนมาตั้งแต่อดีต ซึ่งในแต่ละศาสนาก็จะมีการจัดสวัสดิการที่แตกต่างกันออกไป เช่น ศาสนาพุทธ การจัดสวัสดิการก็มักจะเริ่มต้นที่วัดโดยที่วัดเป็นแหล่งให้การศึกษาและแหล่งอาหารสำหรับผู้ด้อยโอกาสที่ได้เข้ามาบวชเรียนหรือมาขอขำก้นบาตรเพื่อประทังชีวิต สำหรับในศาสนาอิสลามนั้น ก็จะมี “*กุฎฏีกา*” เป็นที่อบรมของเด็กเล็กและมี “*ปอเนาะ*” เป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็กโต โดยที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์ใช้หลักคำสอนที่เรียกว่า “*ชะกาต*” ซึ่งเป็นระบบการช่วยเหลือของหลักการศาสนาอิสลาม (ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น) ในการจัดสวัสดิการชุมชนอีกด้วย

3) การจัดสวัสดิการจากฐานงานพัฒนา

การจัดสวัสดิการจากฐานงานพัฒนานั้นเป็นส่วนที่ชุมชนรับรูปแบบมาจากการที่หน่วยงานภายนอกเข้าไปดำเนินการในชุมชนโดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน หรือเป็นรูปแบบของกิจกรรมบางประเภทที่ตรีเริ่มและดำเนินการกันเองในชุมชน ซึ่งรูปแบบของกิจกรรมที่เป็นสวัสดิการจากฐานงานพัฒนาที่คุ้นเคยกันนี้ได้แก่

- **การจัดกลุ่มฌาปนกิจ** นั้นสามารถพบเห็นได้แทบทุกชุมชนอาจจะริเริ่มขึ้นโดยชุมชนเองหรือจัดตั้งโดยการแนะนำจากองค์กรภาครัฐเช่น กรมการพัฒนาชุมชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น แต่ก็ล้วนแล้วแต่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกัน นั่นคือเพื่อต้องการช่วยเหลือสมาชิกหรือครอบครัวที่มีคนเสียชีวิต มีดำเนินการและตั้งกฎเกณฑ์โดยสมาชิกในชุมชน เช่น การเรียกเก็บเงินจากสมาชิกไปช่วยเหลือครอบครัวที่มีคนเสียชีวิตและมีการจัดตั้งเป็นกองทุน โดยใช้เงินปันผลส่วนหนึ่งจากกลุ่มออมทรัพย์มาสมทบเป็นเงินกองทุนฯ

- **การจัดกลุ่มออมทรัพย์** มีลักษณะเช่นเดียวกับการจัดกลุ่มฌาปนกิจ คือมีทั้งที่ริเริ่มโดยชุมชนเองและริเริ่มโดยการแนะนำขององค์กรภายนอกชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่พยายามจัดการในรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์สัจจะสะสมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์หรือธนาคารชุมชน เป็นการออมทรัพย์อย่างต่อเนื่องทุกเดือนโดยไม่จำเป็นต้องออมมาก แต่จะต้องตั้งสัจจะไว้ว่าจะต้องออมเท่าใดและจะต้องทำตามความตั้งใจนั้นให้ได้ อนึ่ง โดยทั่วไปแล้วนั้นกลุ่มออมทรัพย์นั้นมักจะจะมีหน้าที่หลักในการรับฝากและปล่อยกู้ มีรายได้จากดอกเบี้ยและตอบแทนสมาชิกในรูปเงินปันผล และสำหรับชุมชนที่มีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็งนั้นก็มักจะขยายผลไปสู่การเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาและจัดสวัสดิการชุมชนโดยใช้เงินที่เป็นรายได้จากดอกเบี้ยส่วนหนึ่งมาใช้ในกิจกรรมของส่วนรวม เช่น การตั้งกองทุนช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาล กองทุนอุดหนุนการศึกษาและกองทุนพัฒนาอาชีพ เป็นต้น

- **กลุ่มกองทุนพัฒนาอาชีพ** ส่วนใหญ่เป็นกองทุนที่ต่อยอดมาจากการจัดกลุ่มออมทรัพย์ โดยใช้เงินดอกเบี้ยจากกลุ่มออมทรัพย์มาเป็นเงินทุนริเริ่มดำเนินงานต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นกิจกรรมที่ให้เปล่า เช่น เงินอุดหนุนคนเลี้ยงไก่และเลี้ยงวัว เป็นต้น หรืออาจจะเป็นการให้กู้ยืมเพื่อนำไปลงทุนทำกิจกรรม เช่น การกู้เงินไปลงทุนทำน้ำปลา ทำขนมหรือเปิดร้านค้า เป็นต้น ซึ่งต้องใช้เงินคืนให้กับกองทุนตามกำหนดเวลา

- **การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชน** เป็นการที่ชาวบ้านในชุมชนรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเพื่อใช้เวลาว่างจากการทำการเกษตร (ทำนา ทำไร่) มาทำของขายโดยใช้ทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน (ไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบ แรงงาน และภูมิปัญญา) ทั้งนี้เพื่อนำมาซึ่งรายได้เสริมและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในท้ายที่สุด (วิภาวี กฤษณะภูติ , 2554) ซึ่งอภิญา เวชยชัยและศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2547) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่ากิจกรรมนี้เป็นการก่อให้เกิดการรวมพลังเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการร่วมกันคิด การร่วมกันผลิต การพัฒนาคุณภาพการผลิต การสร้างเครือข่าย การรวมกันขาย การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนและระหว่างจังหวัด เป็นต้น นับว่าเป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นบนฐานของการแบ่งปันตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน อย่างไรก็ตาม ในบางชุมชนมีการประกันราคาซื้อในหมู่บ้าน ซึ่งก็นับว่าเป็นสวัสดิการด้านรายได้ของชุมชน

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยของอภิญา เวชยชัยและศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2547) ได้ศึกษาชุมชนต้นแบบจำนวน 11 ชุมชนซึ่งเป็นกรณีศึกษาจากโครงการวิจัยเรื่อง *“การศึกษารูปแบบและความเป็นไปได้ในการจัดระบบโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมโดยภาคชุมชน”* เป็นโครงการย่อยของโครงการวิจัยการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย และ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ได้จำแนกรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรในชุมชนออกเป็น 3 รูปแบบด้วยกันโดยพิจารณาจากจุดเริ่มต้นที่แตกต่างกันแล้วจึงนำไปสู่การจัดสวัสดิการได้แก่ การเริ่มต้นจากกลุ่มออมทรัพย์แล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ การเริ่มต้นจากกลุ่มผลิตภัณฑ์แล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการและการเริ่มต้นจากความเชื่อและอุดมการณ์แล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ

จากรูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และนักวิชาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น พรรณทิพย์ เพชรมาก (2547) ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ , อภิญา เวชยชัย และศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2547) และ ประภาส ปันตบแต่ง, สุภา ไยเมืองและบัญชา แก้วส่อง (ม.ป. พ.) จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันในเรื่องรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน แต่หากพิจารณาโดยละเอียดแล้วก็จะพบว่ารูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนที่องค์กรและนักวิชาการเหล่านี้ได้จัดเป็นรูปแบบนั้นไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างไร เพราะต่างก็จะใช้ฐานต่าง ๆ ซึ่งมักจะเป็นสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน และมีหลักการหรือการดำเนินงาน รวมทั้งระเบียบกติกาที่กำหนดและบริหารจัดการโดยชุมชน ประการสำคัญก็คือเน้นการมีส่วนร่วมและการช่วยเหลือซึ่งกันของกันของคนในชุมชนที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนในที่สุดนั่นเอง

5. หลักสำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชน

พรรณทิพย์ เพชรมาก (2547) ได้สังเคราะห์หลักสำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชนจาก ลักษณะรูปแบบของสวัสดิการชุมชนที่เกิดขึ้นจากฐานต่าง ๆ และจากเวทีพูดคุย แลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำ ชาวบ้านที่ทำเรื่องสวัสดิการซึ่งล้วนแล้วแต่มาจากประสบการณ์ตรงของผู้ปฏิบัติ จึงสามารถสรุปได้ 7 หลักการสำคัญดังนี้

5.1 ทำจากสิ่งที่เป็นจริง ไม่ใช่ลอกเขามาทั้งหมด

สำหรับหลักสำคัญประการแรกของการจัดสวัสดิการชุมชนก็คือ การที่ผู้จัดจะต้องจัดขึ้นจาก พื้นบ้านที่เป็นจริงในชุมชน ไม่ได้มีการลอกเลียนหรือถอดหลักการจัดมาจากที่อื่น ๆ ทั้งนี้เพราะบริบท ชุมชนของแต่ละพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นบริบทด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองการปกครอง รวมทั้งการจัดการกลุ่มต่าง ๆ หรือกองทุนต่าง ๆ ที่มีลักษณะของสวัสดิการชุมชนนั้นมีความแตกต่างกัน ออกไป ดังนั้นการจัดสวัสดิการชุมชนโดยการนำการจัดสวัสดิการชุมชนจากที่อื่น ๆ มาใช้กับชุมชน ของตนเองโดยที่ไม่ได้มีการศึกษา วิเคราะห์พื้นที่เสียก่อนจึงไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง ดังที่ พรรณทิพย์ เพชรมาก (2547) ได้อธิบายไว้ว่า สวัสดิการชุมชนต้องสอดคล้องกับวิถีของแต่ละพื้นที่ตั้งใจทำโดย ลอกเลียนแบบกันไม่ได้ โดยได้ยกตัวอย่างถึงการจัดสวัสดิการชุมชนให้แก่ผู้สูงอายุเดือนละ 300 บาท ซึ่ง อาจจะเป็นจำนวนเงินที่เพียงพอต่อการยังชีพของผู้สูงอายุและเป็นความสามารถของชุมชนที่จัดให้แก่ สมาชิกสูงวัยในชุมชนโดยไม่มีใครได้รับความเดือดร้อนได้ แต่หากชุมชนอื่นได้นำตัวอย่างของการจัด สวัสดิการแก่ผู้สูงอายุนี้ไปจัดให้แก่คนในชุมชนอาจจะไม่ประสบความสำเร็จก็เป็นได้ เนื่องจากความ แตกต่างของบริบทชุมชนที่ส่งผลต่อ สภาพกลุ่ม การบริหารจัดการกองทุนหรือกลุ่มสวัสดิการชุมชนนั่นเอง ซึ่ง พรรณทิพย์ เพชรมาก (2547) ได้แนะนำเพิ่มเติมว่าต้องพิจารณาโดยเริ่มต้นจากความคิดของคนใน ชุมชนหรือกลุ่มเสียก่อนว่าคิดอย่างไรและจำนวนเงินที่กลุ่มมีอยู่ และต้องมีความรู้ในเรื่องของสภาพต่าง ๆ ของชุมชนหรือหมู่บ้านเสียก่อนว่าเป็นอย่างไร มีรากเหง้าและมีกลไกอย่างไรบ้าง จากนั้นขั้นต่อไปจึง กำหนดทิศทางว่าอนาคตหมู่บ้านหรือชุมชนควรจะเป็นไปในทิศทางใด โดยใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ใน ชุมชนโดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่นั่นเอง

5.2 เริ่มจากเล็กไปใหญ่

หลักการจัดสวัสดิการชุมชนต่อมาก็คือ การเริ่มต้นจาก “เล็กไปหาใหญ่” เป็นการทำให้แบบค่อย เป็นค่อยไป เปรียบได้กับการเติบโตของต้นไม้ที่เริ่มจากการแตกผลิของใบไม้ทีละ 2 ใบ และเติบโต ขยาย กิ่งก้านสาขาเป็นพุ่มใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ ต่อไป ซึ่งจะทำให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนต่อไปได้ แต่ถ้าดำเนินการ จัดสวัสดิการอย่างรวดเร็วเกินไป โดยที่คนในชุมชนไม่พร้อมและไม่มีส่วนร่วมมีผลทำให้เกินกำลังของคนใน ชุมชนและไม่ได้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นส่วนหนึ่งของสวัสดิการที่ได้จัดให้ดังนั้น จึงอาจจะไม่ ประสบความสำเร็จในการจัดสวัสดิการก็เป็นได้

5.3 เงินเป็นเพียงเครื่องมือไม่ใช่เป้าหมาย ใช้เงินสร้างเงื่อนไข

หลักการจัดสวัสดิการชุมชนหลักการนี้มีได้ให้ความสำคัญกับ “เงิน” เป็นหลัก แต่ใช้ “เงิน” เป็นเครื่องมือในการเป็นเงื่อนไขและกระตุ้นให้คนต้องการที่จะสร้างชีวิตที่ดี เช่น การจ่ายเงินสมทบให้สำหรับคนที่ทำงานเพิ่ม หรือการจ่ายเงินสมทบให้สำหรับคนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารเงินจนทำให้มีเงินงอกเงยขึ้นมา ซึ่งหลักการนี้หากพิจารณาให้ดีก็จะพบว่าหลักการที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองโดยมิได้มุ่งเน้นให้คนคิดถึงแต่เรื่อง “เงิน” เป็นสำคัญ

5.4 ระบบสวัสดิการที่ดีต้องช่วยเหลือแบบไม่ก่อให้เกิดความแบ่งแยกในชุมชน

คุณสมบัติสำคัญอีกประการหนึ่งของหลักการจัดสวัสดิการที่ดีที่สามารถนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดหลักการสำคัญในการจัดสวัสดิการที่ดีก็คือ การสร้างความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน กล่าวคือ ระบบสวัสดิการที่ดีต้องช่วยเหลือคนในชุมชนโดยไม่ก่อให้เกิดความแบ่งแยกในชุมชน ดังนั้นคนในชุมชนทุกคนโดยเฉพาะคนจนและผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนควรได้รับโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมโดยตกลงกติกาและการใช้ร่วมกัน

5.5 สวัสดิการที่จัดควรมีลักษณะเป็นองค์รวมที่ทุกอย่างเชื่อมเข้าหากัน

สวัสดิการที่จัดควรมีลักษณะเป็นองค์รวมที่ทุกอย่างเชื่อมเข้าหากัน กล่าวคือ กิจกรรมทุกกิจกรรมสามารถก่อให้เกิดสวัสดิการได้ทุกประเภทตามวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายและกับทุกคน ทุกเพศและทุกวัย ซึ่งในการสร้างสวัสดิการนั้นสามารถเริ่มจากเรื่องได้ก็ได้ อาทิ

โดยเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ เข้าหากัน อาทิ

- จากออมทรัพย์ วิสาหกิจชุมชน สวัสดิการ →
- จากการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ~~ออมทรัพย์~~ →
วิสาหกิจชุมชน ~~สวัสดิการ~~
- จากวัฒนธรรมภูมิปัญญา ~~การดูแลรักษาทรัพยากร~~ สวัสดิการ →

โดยเชื่อมโยงคนมาทำกิจกรรมร่วมกันและดูแลซึ่งกันและกัน อาทิ

- ผู้สูงอายุได้ทำบุญ พบปะกันทุกวันพระ เด็กได้เรียนรู้และได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้สูงอายุและได้ดูแลผู้สูงอายุ

โดยเชื่อมโยงคนกับธรรมชาติเพราะคนสามารถเรียนรู้ร่วมกับธรรมชาติได้ อาทิ

- การดูแลรักษาป่าไม้ให้มีแหล่งอาหารและน้ำ เป็นต้น

5.6 ต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ

การจัดสวัสดิการชุมชนนั้นต้องคำนึงการที่คนในชุมชนต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ เพื่อที่จะได้เป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันและยังมีศักดิ์ศรีอีกด้วย เช่น การจัดสวัสดิการที่มีเงื่อนไขให้ทุกคนที่เป็นสมาชิกกองทุนมีส่วนร่วมในการจ่ายเงินสมทบและมีการเติมเงินบางส่วนเข้ากองทุน และนำดอกผลที่ได้

บางส่วนมาขยายกิจกรรมต่อซึ่งจะทำให้ทุกคนที่เป็นสมาชิกกองทุนหรือคนในชุมชนสามารถเป็นเจ้าของกองทุนร่วมกันและได้รับสวัสดิการในเวลาเดียวกันอีกด้วย

5.7 ต้องทำด้วยความรักและอดทน

หลักการจัดสวัสดิการชุมชนประการสุดท้ายซึ่งนับว่ามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าหลักการอื่น ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น นั่นก็คือ การจัดสวัสดิการชุมชนนั้นผู้ที่มีส่วนร่วมหรือส่วนสำคัญในการจัดสวัสดิการชุมชนนั้นจะต้องทำด้วยความรักและความอดทนอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อและศรัทธาว่าชาวบ้านมีความสามารถในการสร้างและบริหารจัดการสวัสดิการของตนเองได้ อีกทั้งยังต้องเป็นผู้ที่มีความรักที่จะทำงานเพื่อชุมชนและเพื่อส่วนรวม มีความอดทนต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน รวมทั้งต้องเป็นผู้ที่มีใจกว้างเปิดรับคำวิพากษ์วิจารณ์และนำไปปรับปรุงพัฒนาการจัดสวัสดิการชุมชนนั้น ๆ ต่อไป

6. ปัญหาอุปสรรคในการจัดสวัสดิการชุมชน

ชินชัย ชี้เจริญ (2554, เว็บไซต์) ได้กล่าวถึงปัญหาอุปสรรคในการจัดสวัสดิการชุมชน ได้แก่ การจัดสวัสดิการชุมชนเป็นการจัดสวัสดิการกระแสทางเล็กลง บางหน่วยงานหรือผู้นำบางกลุ่มมีความเข้าใจว่าระบบสวัสดิการชุมชน คือคำตอบของระบบสวัสดิการสังคมทั้งหมด ความหลากหลายของรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนทำให้รูปแบบในการส่งเสริมสนับสนุนต้องสามารถตอบสนองความหลากหลายของรูปแบบต่าง ๆ องค์กรที่จัดสวัสดิการชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้ ลอกเลียนแบบกัน เพิ่มเริ่มต้นและยังขาดความเข้มแข็ง กองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมซึ่งเป็นกองทุนที่ให้การส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรสวัสดิการชุมชนในภาพรวมโดยตรง และออกแบบให้มีการกระจายเงินลงพื้นที่ องค์กรบริหารส่วนตำบลและเทศบาลทั่วประเทศ รวมทั้งให้ท้องถิ่นสมทบโครงการจัดสวัสดิการขององค์กรสาธารณประโยชน์หรือองค์กรสวัสดิการชุมชน แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดังกล่าว แต่โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนที่ผลักดันโดยคณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีเครือข่ายผู้นำกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับแกนนำและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานในปี 2553 จำนวน 727.3 ล้านบาท แต่มุ่งเน้นการสมทบงบประมาณให้แก่กองทุนสวัสดิการตำบลและการสร้างความเข้มแข็งให้แก่กองทุนสวัสดิการตำบลประเภทองค์กรการเงินชุมชน และการดำเนินงานยังอยู่เฉพาะกลุ่มผู้นำและเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งอาจไม่ตอบภาพรวมของการจัดสวัสดิการชุมชนในภาพรวมทั้งประเทศที่มีความหลากหลายและมีหลายองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการและให้การส่งเสริมสนับสนุน รวมทั้งการดำเนินงานซึ่งถือว่ารัฐตัดสินใจเข้ามาลงทุนในโครงการดังกล่าว ยังขาดการเชื่อมโยงกับระบบสวัสดิการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน และชี้ให้เห็นถึงความยั่งยืนในอนาคต การขับเคลื่อนงานสวัสดิการชุมชนให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนตามนโยบายและความเป็นอิสระในการดำเนินงานมากกว่าการดำเนินงานตามกฎหมายส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมซึ่งรับผิดชอบในการดูแลองค์กรสวัสดิการชุมชนโดยตรง กล่าวคือ ไม่มีการใช้กลไกตามกฎหมายในการดำเนินงานตามโครงการ

สนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน แม้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งเริ่มให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนและการสมทบงบประมาณให้แก่กองทุนสวัสดิการชุมชน แต่มีข้อจำกัดในกฎระเบียบที่ไม่มีความชัดเจนว่าสมทบได้หรือไม่ ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งถูกสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินเรียกเงินสมทบคืน นอกจากนี้มีการเมืองท้องถิ่นเข้ามาแย่งกันเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานกองทุนสวัสดิการชุมชน

7. เงื่อนไขความสำเร็จของการจัดสวัสดิการโดยภาคชุมชน

อภิญา เวชชัยและศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2547) ได้ศึกษาชุมชนต้นแบบจำนวน 11 ชุมชนซึ่งเป็นกรณีศึกษาจากโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและความเป็นไปได้ในการจัดระบบโครงสร้างความปลอดภัยทางสังคมโดยภาคชุมชน” เป็นโครงการย่อยของโครงการวิจัยการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย และ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ได้ชี้ให้เห็นเงื่อนไขของการเกิดขึ้น คงอยู่และพัฒนากิจการสวัสดิการชุมชนหรือเป็นเงื่อนไขของความสำเร็จว่าต้องตั้งอยู่ในกรอบของ “ไตรรัตน์ของการจัดตั้ง” ได้แก่ การนำและความคิด จิตวิญญาณและการบริหารจัดการจึงจะนำไปสู่ความสำเร็จได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การนำและความคิด

การนำและความคิด จำแนกตามแหล่งที่มาได้เป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่มาจากราชการ ส่วนที่มาจากองค์กรพัฒนาเอกชน และส่วนที่เกิดขึ้นและมีอยู่ในชุมชน การพัฒนากลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนโดยอาศัยความคิดความอ่านของตนในชุมชนฝ่ายเดียวคงไม่พอและทั่วถึงทุกชุมชน ดังนั้นจึงต้องเสริมด้วยการอาศัยความคิดจากคนนอกชุมชนด้วย

2. จิตวิญญาณ

การทุ่มเทแรงกายและแรงใจของผู้นำโดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นเงื่อนไขสำคัญของการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อสร้างทุนทางสังคมให้กับกลุ่มชุมชน สังคม ของผู้นำ เป็นเงื่อนไขสำคัญของการทำให้กลุ่มทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนประสบความสำเร็จ

3. การบริหารจัดการ

แม้ว่ากลุ่มจะคิดเป็นและมีความเสียสละ แต่ถ้าบริหารจัดการไม่เป็นกลุ่มก็ไม่สามารถพัฒนาและเติบโตได้ บริหารจัดการองค์กรเศรษฐกิจชุมชนจำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ 3 ด้านได้แก่

1. ผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของสมาชิก ถ้าไม่สนองตอบต่อผลประโยชน์ของสมาชิก กลุ่มหรือองค์กรก็จะอ่อนแอ เพราะจะมีสมาชิกล้นๆ สมาชิกที่มีอยู่แล้วก็จะไม่ให้ความร่วมมือ

2. กลุ่มและองค์กรจะต้องเป็นที่ยอมรับของคนทุกวงการ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ และกลุ่มคนอื่นๆในสังคม เพราะถ้าไม่เป็นที่ยอมรับก็จะไม่ได้รับความร่วมมือจากคนเหล่านี้

3. ศักยภาพและความพร้อมของกลุ่มและองค์กร กิจกรรมใด ๆ ที่จัดขึ้นต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ คำนึงถึงทรัพยากรและศักยภาพที่มีอยู่จริง รวมถึงพิจารณาข้อจำกัดที่เกิดจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2550) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการกองทุนสวัสดิการ ได้แก่ การทำให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความรู้และความเข้าใจหลักคิด ความสำคัญ ขั้นตอนของการจัดสวัสดิการและประโยชน์ของกองทุนสวัสดิการชุมชน การตั้งกองทุนสวัสดิการ ที่มาของกองทุนมาจากฐานทุนที่หลากหลาย การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ การแก้ไขกฎหมายที่เอื้อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถสนับสนุนกระบวนการสวัสดิการชุมชน

8. แนวทางการส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชน

ชินชัย ชีเจริญ (2554, เว็บไซต์) ได้เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาการจัดสวัสดิการชุมชนไว้ดังนี้

1. การพัฒนากลไกการดำเนินงานการจัดสวัสดิการชุมชนตามโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนควรมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับการดำเนินงานตามกลไกกฎหมายส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม
2. ในอนาคตควรพัฒนาการดำเนินงานการจัดสวัสดิการชุมชนเข้าสู่ระบบกฎหมายส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม
3. การสมทบกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลในลักษณะ 1 ต่อ 1 เป็นระยะเวลา 3 ปีนั้น กองทุนสวัสดิการชุมชนต้องตอบให้ได้ว่าการนำงบประมาณสมทบกองทุน จำนวน 3 ปี จะทำให้กองทุนมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและดูแลสวัสดิการให้แก่สวัสดิการได้อย่างยั่งยืนอย่างไร ทั้งนี้ควรใช้การสมทบเงินกองทุนเป็นเงื่อนไขให้กองทุนสวัสดิการชุมชนดูแลผู้ด้อยโอกาสในชุมชนด้วย โดยคาดว่าระบบสวัสดิการชุมชนจะครอบคลุมประชากร ประมาณ 8 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 10 ของประชากรในทุกหมู่บ้านชุมชนทั่วประเทศภายในปี พ.ศ. 2560
4. ในส่วนของรูปแบบการส่งเสริมสนับสนุนกองทุนสวัสดิการชุมชนกรณีไม่เข้าเกณฑ์ตามโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนให้ใช้งบประมาณจากกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมในการสนับสนุนมีความจำเป็นที่ต้องสร้างความเข้มแข็งขององค์กรสวัสดิการชุมชนโดยการรับรองเป็นองค์กรสวัสดิการชุมชนตามกฎหมายส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมและกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานขององค์กรสวัสดิการชุมชนเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในลักษณะสมทบอนาคต
5. ควรมีการกำหนดสูตรกลางในการบริหารจัดการและให้สิทธิประโยชน์แก่สมาชิก การพัฒนาระบบข้อมูล การเงินบัญชีและการติดตามผล การถอดบทเรียน การพัฒนาระบบอาสาสมัคร การมีศูนย์เรียนรู้และจัดประชุมสมาชิกสวัสดิการชุมชน
6. ควรมีการส่งเสริมบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนได้อย่างเต็มที่

7. ควรมีการบูรณาการกองทุนสวัสดิการชุมชนกับระบบสวัสดิการอื่น ๆ ที่มีอยู่หลากหลายในชุมชนและในสังคมไทยโดยเฉพาะในอนาคตกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลซึ่งมีอยู่ในทุกพื้นที่ อาจทำหน้าที่เป็นหน่วยจัดการสวัสดิการให้กับหน่วยงานและระบบต่าง ๆ ได้

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2553. เว็บไซต์) ได้นำเสนอแนวทางส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนากระบวนการสวัสดิการชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ควรให้ความคิดโดยสนับสนุนงบประมาณตามความจำเป็น โดยเริ่มจากสิ่งที่ชุมชนต้องการจะทำ ส่งเสริมความเข้าใจและความคิดที่ต้องการจะสร้างสวัสดิการของตนเอง รวมทั้งความเชื่อมั่นในความสามารถของชุมชน เข้าใจหลักการสำคัญและค้นหาสิ่งที่เหมาะสมด้วยตนเอง โดยเห็นเงินเป็นเพียงเครื่องมือเท่านั้น จากนั้นจึงคิดแล้วทำโดยเริ่มจากกิจกรรมที่ 1 แล้วต่อกิจกรรมที่ 2, 3 และ 4 ก็จะตามมาเอง โดยแต่ละพื้นที่ต้องประยุกต์อย่างเหมาะสม

2. ควรส่งเสริมพัฒนาด้านการจัดการ โดยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการบริหารจัดการที่ทำให้เพิ่มมูลค่าและการทำให้คน “ใช้เงินเป็น” แทนการ “ใช้เงินให้หมด” รัฐวิธีการหมุนเงินให้เพิ่มมูลค่าในท้องถิ่นสามารถต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่ได้ เชื่อมโยงทุกเรื่องสู่ชุมชนได้และขยายสู่ความเป็นประชาธิปไตยได้

3. ควรส่งเสริมชุมชนให้สร้างสถาบันการเงิน สร้างงานให้ชาวบ้านและสร้างตลาดชุมชน โดยวางแผนกำหนดกิจกรรมและทำหลักสูตรให้เกิด 3 เรื่องในชุมชนได้แก่ สถาบันการเงินของชุมชนเพื่อจะช่วยให้ชุมชนมีเงินเป็นของตนเองจะได้สะดวกและคล่องตัวในการใช้จ่าย สร้างงานให้ชาวบ้านโดยกำหนดเงื่อนไข เช่น เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ปลูกผัก ซึ่งจะทำให้มีอาหารกินและมีรายได้เพิ่มขึ้นและสร้างตลาดของชุมชนโดยคนในชุมชนต้องดูแลจัดการเพื่อรักษาผลผลิตของชุมชน

4. ควรสนับสนุนการพัฒนากระบวนการสวัสดิการชุมชนในพื้นที่นาร่อง โดยเฉพาะในจังหวัดที่ได้มีการดำเนินการอยู่แล้ว วิจัยสร้างองค์ความรู้ รวมทั้งมีการจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ในเชิงลึกเพื่อต่อยอดขยายผล

5. ควรหนุนเสริมผ่านกลไกการพัฒนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ โดยสอดแทรกแนวคิดและกิจกรรมจากสิ่งที่มีอยู่เดิม เช่น ผ่านกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน โดยส่งเสริมให้การออมเป็นสื่อ มีการกันเงินบางส่วนเป็นกองทุนสวัสดิการ นำดอกเบียที่ได้ไปขยายผลต่อ หรือผ่านกลุ่มอาชีพโดยกันรายได้ส่วนหนึ่งไว้เป็นกองทุน หรือโดยการสร้างเงื่อนไขให้ใช้กองทุนหมู่บ้านเป็นโอกาสโดยเสริมแรงจูงใจหากมีการบริหารจัดการที่ดีสามารถทำให้กองทุนเพิ่มขึ้น ทางราชการควรสมทบให้อีกหนึ่งเท่าอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2550) ได้กล่าวถึงทิศทางการพัฒนาและการยกระดับสวัสดิการชุมชน คือ การทำให้ชุมชนสามารถจัดสวัสดิการได้หลากหลายรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย และการเชื่อมโยงกับการพัฒนาอาชีพ สุขภาพ ทรัพยากรธรรมชาติและเกษตรกรรม ภัยธรรมชาติ และต้องมีการสร้างพื้นที่ต้นแบบเพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้ให้เกิดการขยายผลต่อไปสู่พื้นที่อื่น ๆ ให้ครอบคลุมทั้งประเทศ นอกจากนี้ ต้องไม่มีการใช้เงินเป็นตัวตั้งหรือเป้าหมาย แต่ใช้เป็นเครื่องมือในการ

สร้างสวัสดิการ และในเรื่องของการสร้างการมีส่วนร่วมนั้น จะต้องมีการเตรียมความพร้อมและชุมชนต้องมีความเข้มแข็งและมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทุกระดับ

แบบฝึกหัดท้ายบท

1. จงอธิบายถึงความเป็นมา ความหมาย รูปแบบและหลักสำคัญของสวัสดิการชุมชนมาพอเข้าใจ พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
2. จงวิเคราะห์ถึงความสำคัญของสวัสดิการชุมชนมาโดยละเอียด พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
3. จงเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างระหว่างสวัสดิการสังคมและสวัสดิการชุมชนมาโดยละเอียด พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
4. ปัญหาอุปสรรคในการจัดสวัสดิการชุมชนมีอะไรบ้าง จงวิเคราะห์และอธิบายมาโดยละเอียด พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
5. จงวิเคราะห์เงื่อนไขความสำเร็จของการจัดสวัสดิการชุมชนว่ามีอะไรบ้าง เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
6. จงวิเคราะห์ถึงแนวทางการส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชนว่าควรเป็นอย่างไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น พร้อมยกตัวอย่างประกอบ